

XIX
festa
de la flama
de la Llen^gua

NIT DE SANT JOAN 2017 CASTELL D'ALARÓ

Pregó de la Flama
a càrrec de **Josep Lluís Pol i Llompart**

**Pregó de la XIXa festa
de la flama de la Llengua
Nit de Sant Joan 2017
Castell d'Alaró**

Autor: Josep Lluís Pol i Llompарт

Edita: Ajuntament d'Alaró, juny de 2017, 1a revisió

Creative Commons: els continguts textuels d'aquest opuscle es poden reproduir lliurement sempre i quan es citi l'autor i aquest pregó

© de les imatges: Margarita Gayá Moreno

Revisió lingüística: Margalida Palou Pascual i Xesca Cabot Clar

Agraïments

A l'Ajuntament d'Alaró i als organitzadors de la festa per la confiança en l'encàrrec d'aquest pregó. A Margalida Palou Pascual, Xesca Cabot Clar i Margarita Gayá Moreno per la seva companyia en un viatge més. I a la meua família per deixar-se compartir amb aquest estimat castell d'Alaró.

*Tota la meva vida es lliga a tu,
com en la nit les flames a la fosca.¹*

Preludi

Avui fa 110 anys que fou encesa la primera flama de germanor, al cim del puig Major, impulsada per l'escriptor alaroner Joan Rosselló de Son Fortesa. L'origen d'aquesta festa l'hem d'anar a cercar en la construcció d'una identitat de País que florí a l'empar de diverses iniciatives culturals durant el Modernisme Català de finals del XIX i principis del XX. En tot aquest caliu és especialment rellevant el poema *Canigó* de Jacint Verdaguer on es combinen paisatge, llengua, història i llegenda, en definitiva: País. Però en realitat, no serà fins a l'any 1955 quan s'encendrà el primer foc de la Nit de Sant Joan al cim del Canigó i, des d'allà, es repartirà la flama per totes les contrades dels Països Catalans.

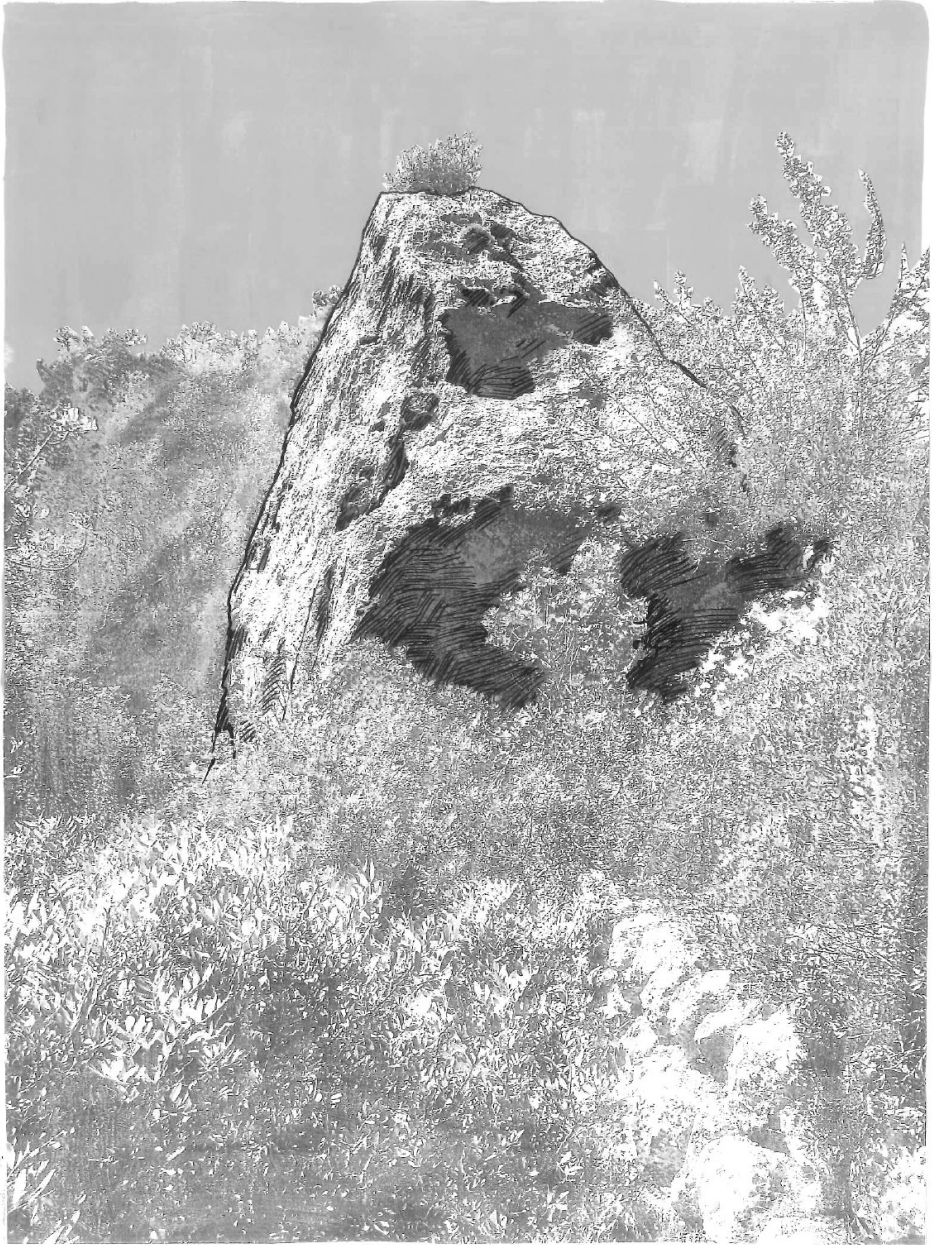
Paisatge, llengua, història i llegenda. No és aquest mirador l'espai perfecte per a aquesta volada? Pujar al castell d'Alaró sempre té alguna cosa de viatge. Els gegantins blocs de pedra que circumden el camí són, en realitat, personatges de temps passats que, quan pujam tots sols, ens xiuxiuegen les seves històries. Jo, que ja he traspasat el meu solstici d'estiu i n'he escoltades moltes, us les vull explicar. Preneu aquest manyoc² de petites contarelles com un viatge a través de la història i del País de la mà del foc, un foc que en elles esdevindrà present dels deus, escalfor guaridora, símbol de poble, bafarada destructiva, senyal de protecció, sol de calendari, testimoni científic i baula de Pàtria.

*Aquest potser és el lloc, i la resposta
a totes les preguntes tal vegada
la té el rellotge que no diu cap hora
i és un ull sempre obert que tot ho escruta.³*

¹A Mallorca, durant la guerra civil. *Imitació del foc*. Bartomeu Rosselló-Pòrcel, 1937.

²Homenatge a l'Associació *Manyoch Regionalista* impulsora de la festa a Mallorca i fundada per Joan Rosselló de Son Fortesa.

³*Suite de Parlavà*, 2. Miquel Martí i Pol.

Port de l'Alguer, Sardenya, 3500 aC

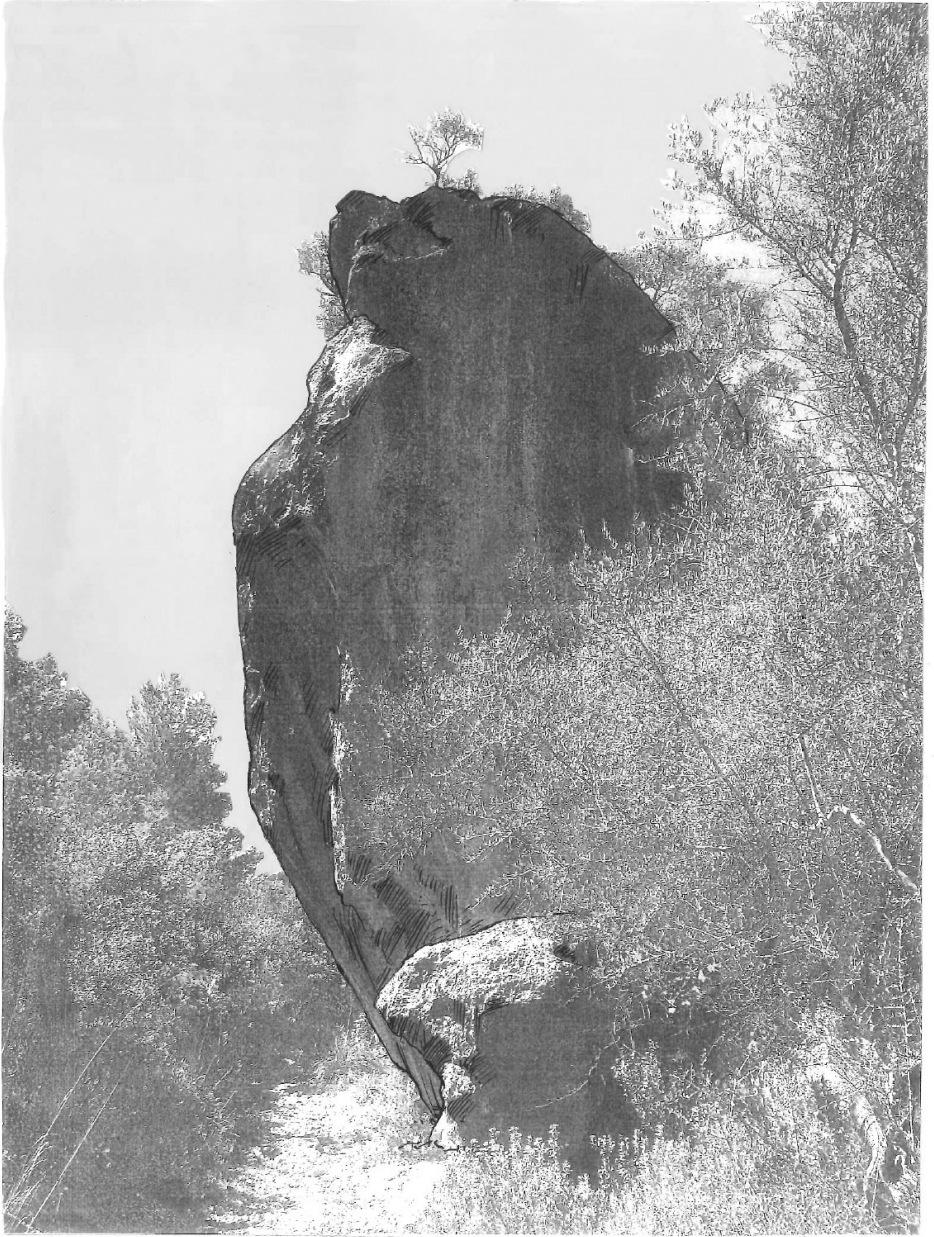
El jove oracle, fill de la Sibila¹, baixava en processó cap al port, portant el foc protector en una llàntia de ceràmica fosca que, amb un ble de llana, cremava oli de llentiscle², el mateix foc que cremava sobre la torre del turó del port.

Mai abans s'havia bastit una embarcació d'aquest calat. Àmfores d'aigua dolça, gerres d'oli i de vi, peix salat, blat, olives pansides, glans, garbes d'herba seca i mitja dotzena de cabres plenes ja eren a la bodega del vaixell. Els seus tripulants, gairebé 50 dones i homes joves, eren experts en l'art de navegar i en el de fer la guerra. Aprofitarien les calmes de l'estació freda per fer-se mar endins, a rem, i allà esperarien vents que inflassin les veles de pell prima per arribar a l'Illa on dorm el Sol. Altres germans ho havien fet feia un any. I s'hi havien quedat.³

¹Primera clucada d'ull a Miquel Costa i Llobera i al seu poema èpic *La deixa del geni grec*.

²Sembla que Plini el Vell ja cita aquest oli, obtingut del fruit de la mata (*Pistacia lentiscus* L.) dins la producció de les Illes Balears.

³*L'illa on dorm el sol* vol ser Menorca. Iguns historiadors han apuntat, per mor de la semblança entre la producció megalítica de Sardenya i les Gimnèsies (Menorca i Mallorca), la possibilitat que la població d'aquestes illes tingués un origen oriental.

Costa nord de Menorca, 1500 aC

Les naus gregues havien calculat malament el temps d'acostar-s'hi i els seus habitants havien pogut fitar-los amb les darreres clarors del dia. Ja no era prudent desembarcar-hi. El foc que cremava dalt de totes les torres, però especialment el de la fortificació del puig de Santa Àgueda que era el que s'havia encès primer, en delatava la posició. Aquesta habilitat per organitzar la defensa de la costa explicava per què els fenicis havien donat a l'illa el nom de Nura. Nura era l'illa del foc.¹

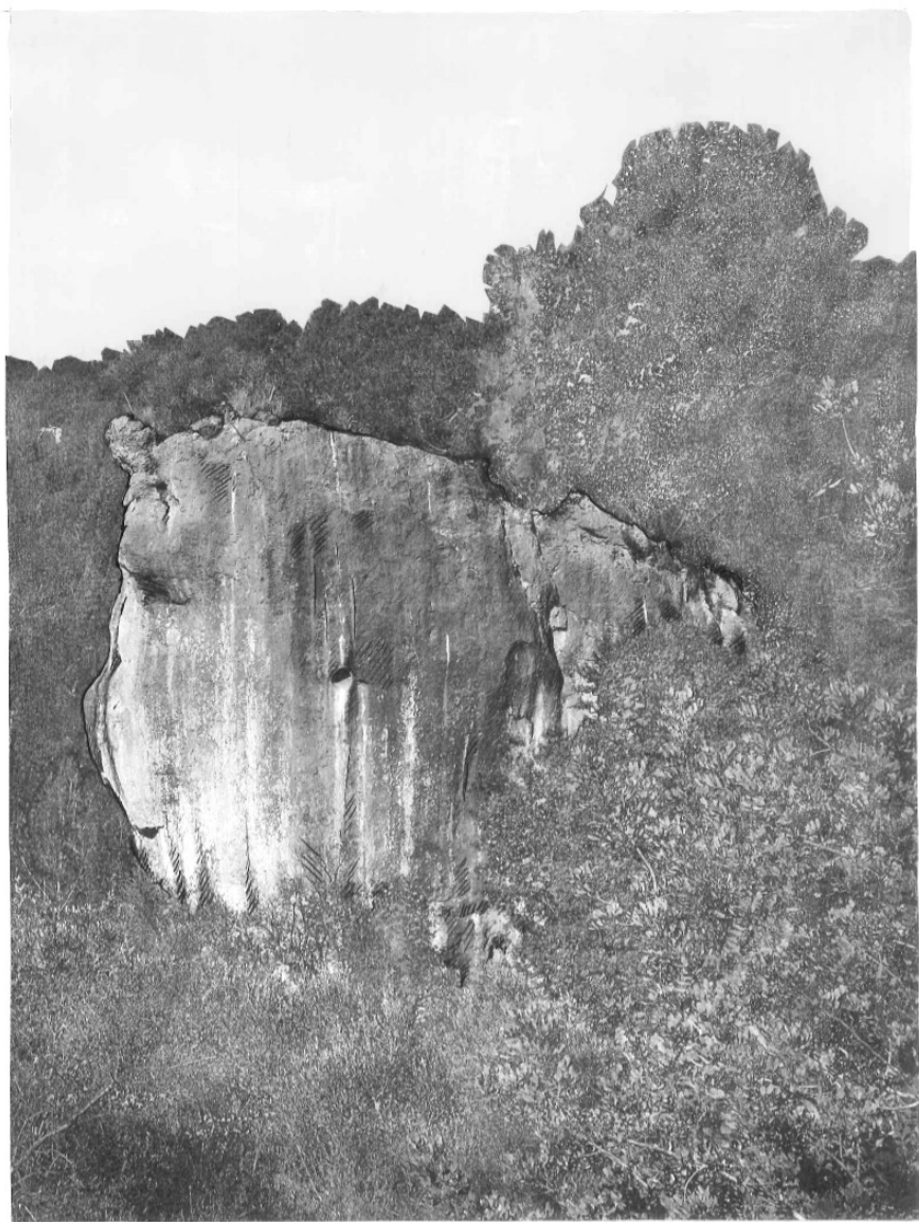
No quedava més remei que allargar mitja jornada el viatge per intentar arribar a les fosques, o a tot estirar amb les primeres clarors, a la cala de Bóccoris². També era prou arriscat. De fet, altres vegades se n'havia intentat el saqueig però els habitants de Clumba³ s'havien fet forts rere una murada gegantina que, de manera incomprensible, havien bastit sobre el coster d'una petita serralada, talment ones petrificades sobre el poblat.⁴

¹Aquesta és una de les hipòtesis sobre el nom de Nura que prendria l'arrel fenícia *nur*, foc. La cita del castell de Santa Àgueda és, lògicament, una llicència literària que no té cap base històrica i és, a més, un anacronisme toponímic.

²Segona clucada d'ull a Costa i Llobera i al seu poema èpic *La deixa del geni grec*.

³Clumba és el nom que els fenicis donaren a la balear major.

⁴Aquesta és una referència a les restes d'una murada talaiòtica ben presents sobre el coster de llebeig del Cavall Bernat, entre la cala de Bóquer i la de Sant Vicenç.

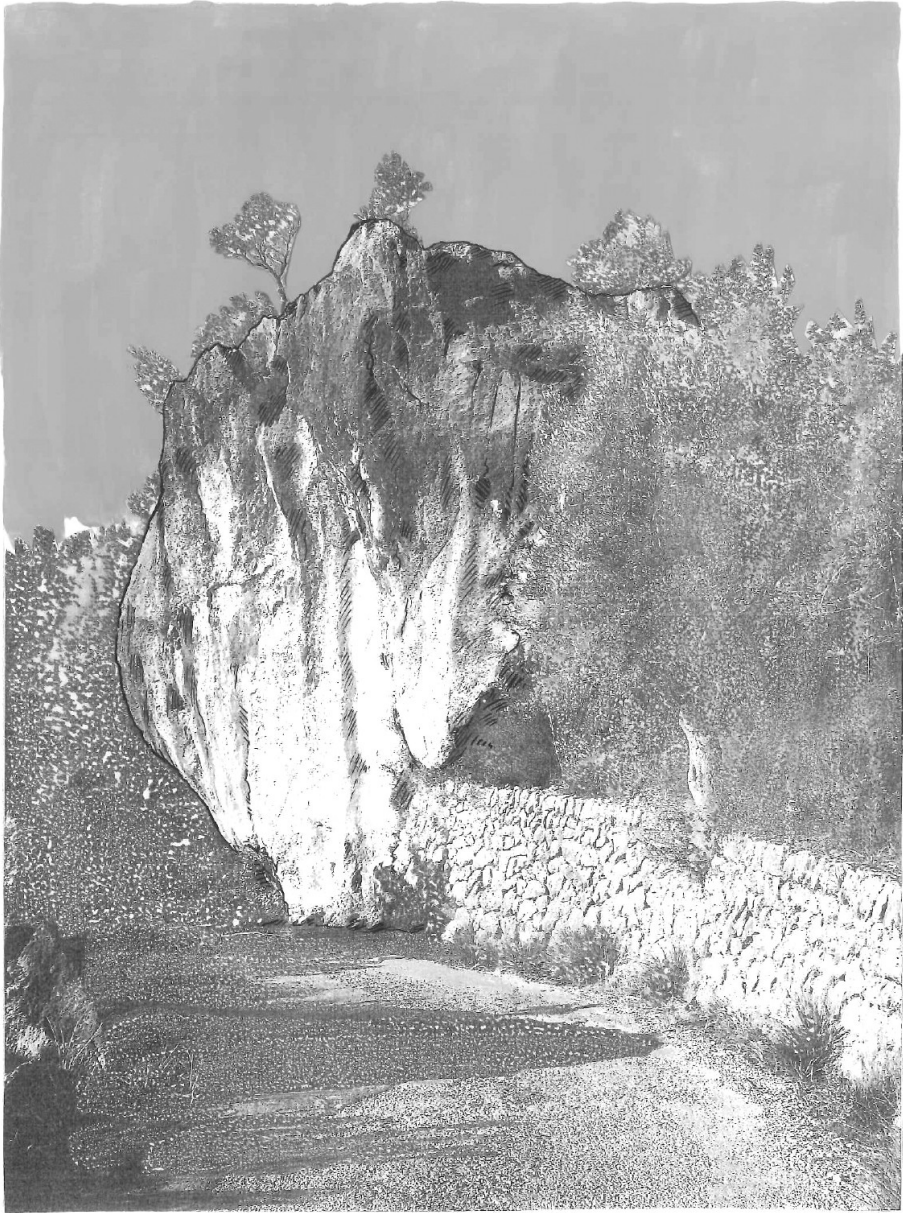

Pollèntia, badia d'Alcúdia, s. III dC

Havien començat el camí de muntanya quan a entrada de fosca blava feren un descans i es giraren per contemplar la ciutat. El foc s'havia estès a tot l'aiguamoll i cremava també el canyet de l'Albufera. La distància guanyada feia que ja no sentissin els crits aterrits de la gent ferida pel metall ni els espetecs de les flames engolidores. Un fum negre i dens ho negava tot i tapava per complet la plana i l'horitzó marí.¹

El cor seguia bategant accelerat, tant per la pujada com per la por atàvica de qui vol salvar la vida. Els més vells experimentaven sensacions contraposades que no podien controlar. Havien estat esclavitzats tota la vida, com els seus pares, i com els pares dels seus pares, per aquella gent poderosa i organitzada sobre la que ara, uns altres invasors es llançaven a sang i foc. I mai no sabrien si les llàgrimes vessades eren de ràbia rebel o de llàstima, de vencedors o de vençuts.

¹Es fa referència aquí a l'incendi que efectivament destruí Pollentia el s. III. Les causes reals ja no són tan clares. El que sí és cert és que amb la decadència de l'imperi la ciutat sofrí atacs vàndals. S'ha pres la llicència d'ajuntar els dos fets en efecte i causa.

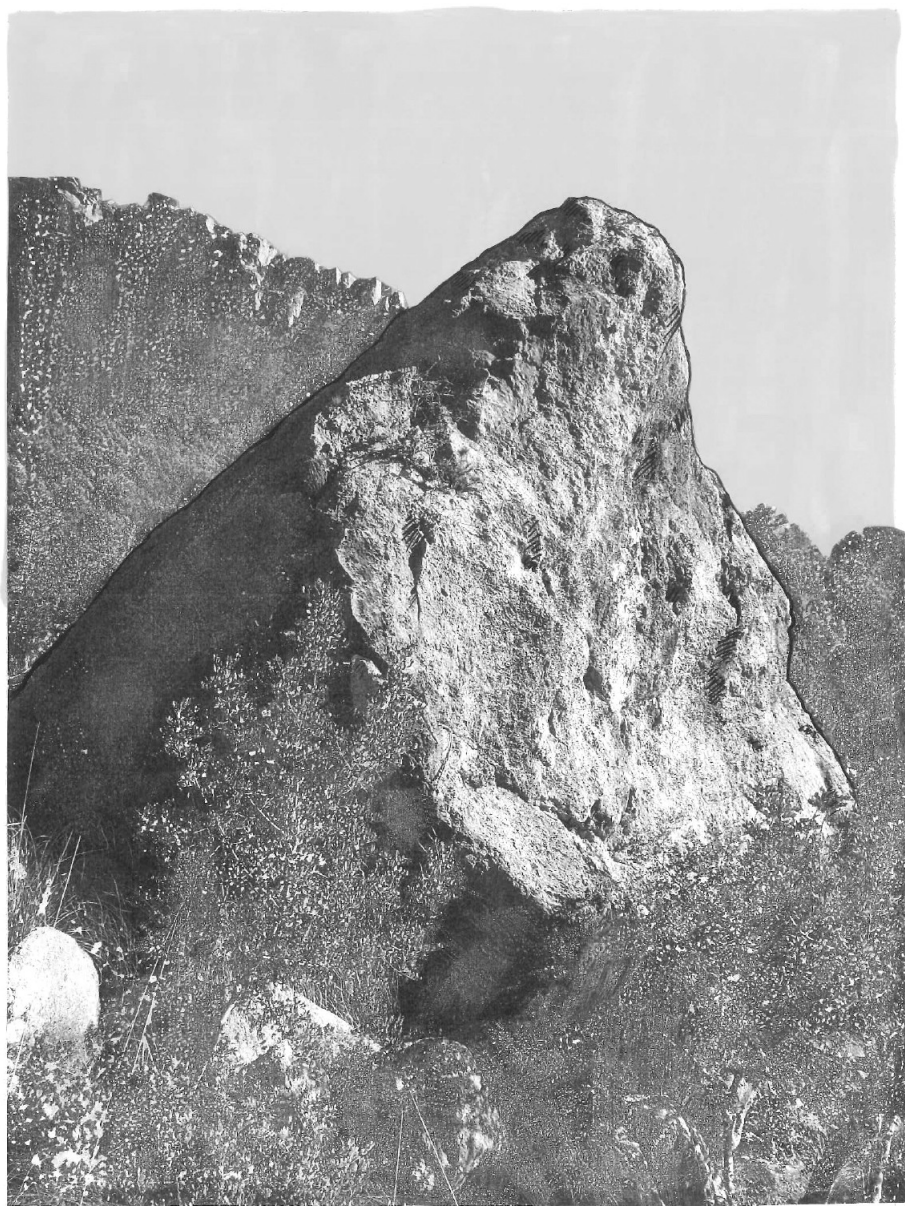

Sóller, 11 de maig de 1561

Els torrers, en sentir que els vigilants de guàrdia a la barraca del coll de s'Illa baixen corrent cap a la vila fent sonar els corns, encenen un gran foc al capcurucull de la talaia, just a trenc d'alba. Tot d'una responen al senyal la torre des Verger i la de Na Seca. Han arribat a comptar fins a 23 vaixells enemics que havien ancorat -aixoplugats per una nit en calma i sense lluna- ben a prop de ses Puntes. Per sort, el virrei de Mallorca, Guillem de Rocafull, ja havia donat avís a les poblacions costaneres que el perill era imminent. Dones i nins són partits cap a muntanya. Alguns prenen el camí de sa Cabana, altres l'escalonada del barranc de Biniaraix, uns altres serpentegen pel xaragall de Can Ribera i d'altres, enfilen els revolts de s'Arrom.

En Pere de Sant Joan, capità de les milícies d'Alaró, amb una cinquantena d'homes armats amb llances, piques, arcabussos i ballestes, s'afegeix amb l'estol bunyolí a les forces solleriques i es posen tots a les ordres del capità Angelats. En el pont d'en Barona obriran foc contra els sarraïns i obtindran la victòria en la primera batalla.¹

¹Els fets i noms són històrics. Només l'escapada de nins i dones cap a muntanya és inventada.

Castell d'Alaró, equinocci de primavera de 1793

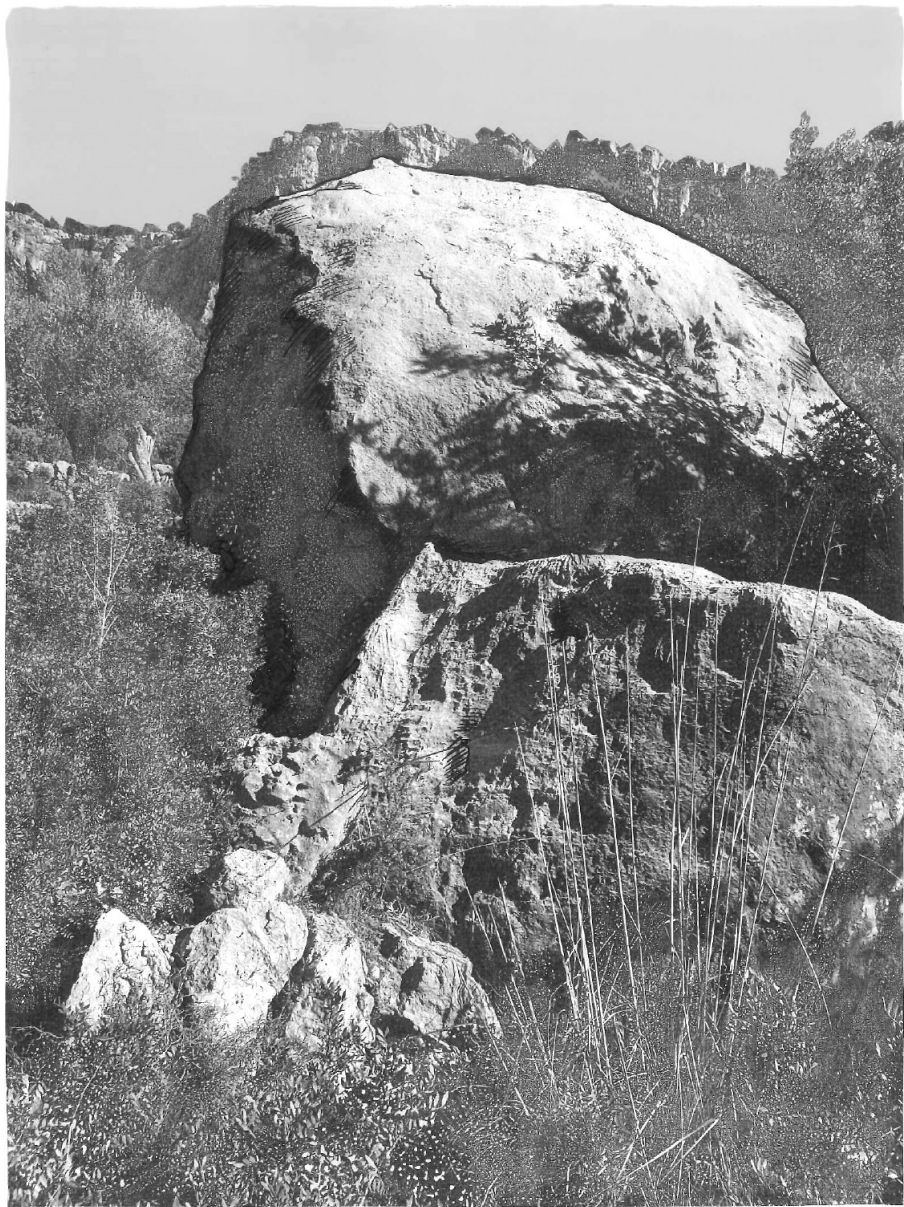
Un petit ocell s'arrupeix dalt les branques del vell lledoner¹, el cap dins l'ala i el pit de foc estufat. Ja és vell però demà matí, en sortir el sol, sense saber molt bé per què, començarà un nou viatge cap al nord. Potser serà el darrer. Seguint invisibles línies magnètiques enfilerà el coll del puig Major i sortirà de Mallorca pel puig de ses Estepes, entre la Torre de la mola de Tuent i la des Bosc a sa Calobra. Serà un dels moments més perillosos en el viatge d'aquest rodamon escàpol², perquè travessarà la zona de cacera dels falcons marins que ja han començat a arribar de Madagascar, famolencs del seu viatge transafricà d'onze mil quilòmetres. L'acompanyaran xalambrins de muntanya, tords i coa-roges. I entre tots pagaran el tribut de la vida.

Els que aconseguixin arribar a l'altra vora, entraran al continent per Blanes i allà faran seu el primer descans. Llavors el vol serà més acompanyat. Pel camí sobrevolaran pinedes, rouredes, fagedes i roquissars i reconeixeran perfils de muntanya, planes, valls, cingleres i rius. I passaran Girona, i passaran Banyoles, i arribaran a l'extrem oriental de la serralada dels Pirineus i veuran a l'esquerra, de cua d'ull, les geleres del Canigó.³

¹El lledoner és aquí, lògicament, un símbol del castell perquè no sabem si en aquells temps n'hi havia, aquí dalt. Segons Pere Llofriu, tenim documentats lledoners a Mallorca des del s. XVI però és ben possible que ja els haguessin introduït els romans.

²Expressió manllevada a Jaume Santandreu i Sureda del seu poema *Complanta per un rupit*.

³Tots els topònims citats estan alineats segons el meridià del castell d'Alaró.

Puig de l'Estela, massís del Canigó, equinocci de tardor de 1793

Un jove rupit parisenc ha aconseguit trencar el setge de les tropes espanyoles¹ i es posa sobre la branca d'un neret² encuriosit per l'activitat d'aquell home dalt del cim.³ Té a les mans un mirall metàl·lic de superfície corba i prova d'encendre-hi foc amb oli de balena. Tal i com té orientat l'enginy, sembla que volgués fer senyals de llum cap al sud-est, en direcció a alguna muntanya catalana. No gaire lluny, cap a la plana nord-est, es poden intuir -a entrada de nit- les fogonades dels canons francesos que intenten evitar que l'exèrcit espanyol arribi a la ciutat de Perpinyà.

Sense saber-ho, el savi Mecháin, des del cim del puig Calmelles, recollirà a través de dos petits telescopis⁴ i per primer pic en la història, la flama del Canigó i la portarà, amb precisió mil·limètrica, fins a Montjuïc, al cor de la mateixa Barcelona.⁵

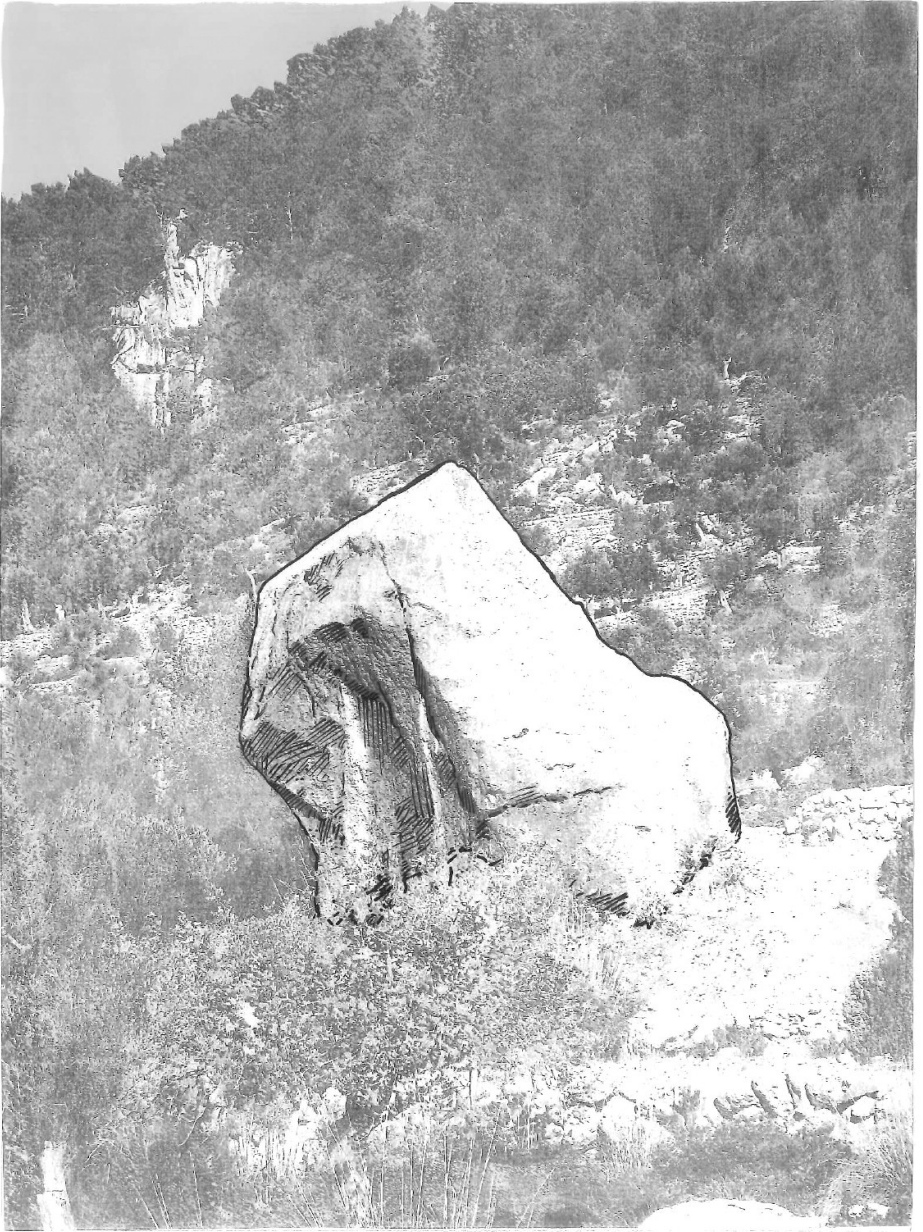
¹Aquest setge faria referència a l'avanç de les tropes espanyoles cap a Perpinyà després de la victòria en la batalla de Trullars el 22 de setembre de 1793, que es produeix durant l'anomenada Guerra Gran o Guerra dels Pirineus.

²*Rhododendron ferrugineum* L. Arbust no gaire alt de flors de color roig que se toquen i que creix abundant a la franja alpina dels Pirineus.

³Durant la tardor de 1793, dalt del puig de l'Estela hi havia el francès Jean Joseph Tranchot que havia estat enviat per Pierre Méchain mentre aquest anava, acompanyat per l'oficial Miguel Bueno, al puig Calmelles. L'episodi fa referència als treballs de triangulació en la mesura del meridià de París per definir el metre patró.

⁴Es tracta dels dos telescopis que duu acoblats el cercle repetidor de Borda, l'aparell estrella en la mesura del meridià de París.

⁵Realment aquesta mesura pirinenca fou posterior en el temps a les mesures de Barcelona.

Mola de s'Esclop, Mallorca, maig de 1808

François Arago seu vora el portal de l'observatori que les autoritats illenques han fet construir sobre el llom de la mola de s'Esclop. El vespre ha estat profitós i li falta molt poc per concloure totes les observacions que necessita. Els focs d'Eivissa i Formentera han estat aquesta nit especialment clars. És a punt de tancar el dissetè triangle des de Barcelona. El darrer en la mesura del meridià de París. De fet, amb el que té ja en faria prou.

És un jove vigorós de vint-i-tres anys però un sentiment de malenconia l'envaeix quan pensa que és a punt de tancar el vell somni de Méchain¹ de fer arribar la flama del Canigó fins a les Balears, un somni que li costà la vida.² Setze anys de pujar muntanyes i encendre focs per terres de parla catalana: el Canigó, el Puigsacalm, el Matagalls, Montserrat, Montjuïc, la mola d'Ares, el desert de les Palmes, el Montgó, Eivissa, Formentera...

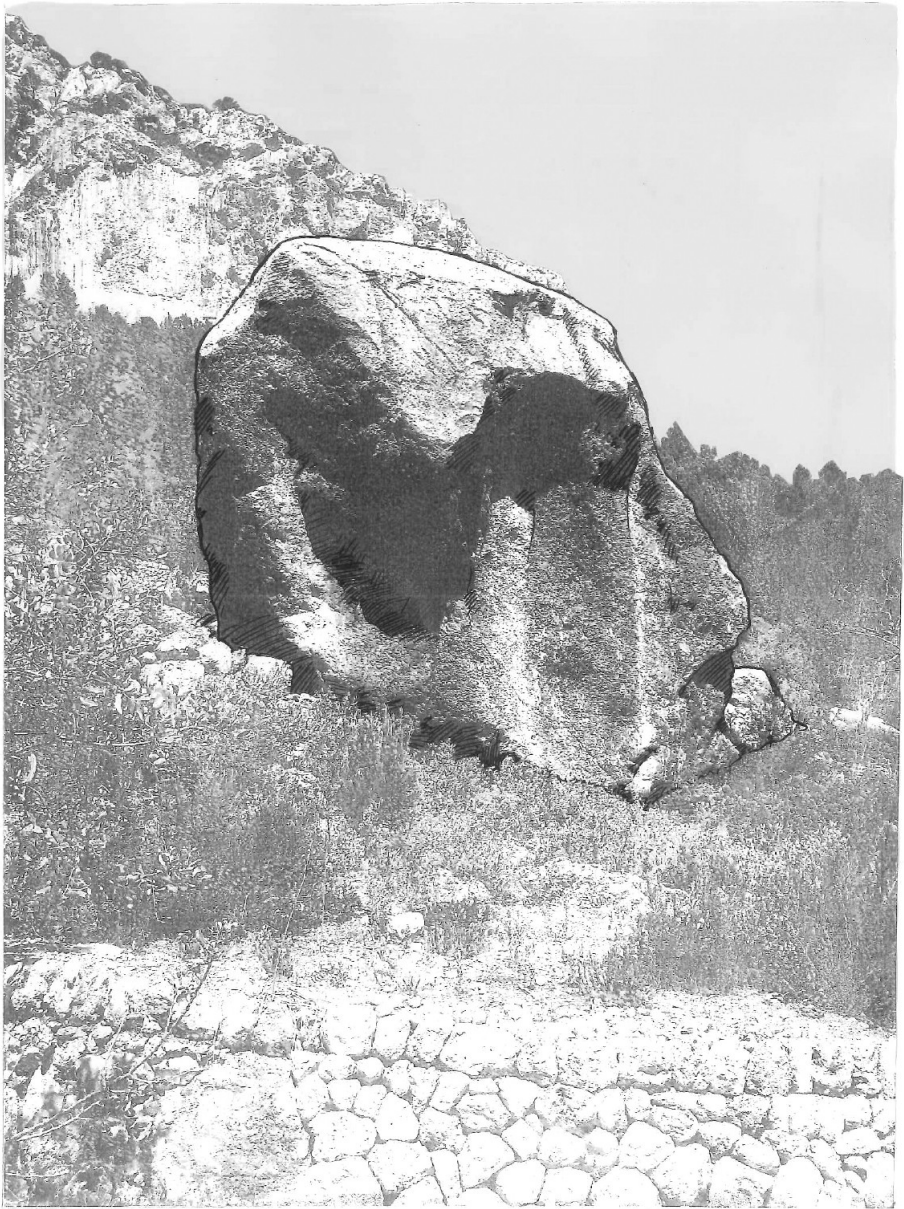
Rere el Galatzó, les primeres llums de l'alba no desperten Arago però els crits del patró Damià el posen en guàrdia. Un escamot de mallorquins ha començat a pujar amb la intenció de fer pres -o matar- aquell qui consideren un espia francès. Serà bo de conèixer. Però el patró del petit vaixell, un místic³, li ha duit robes mallorquines. Torrentera avall, es troben amb la turba que puja però Arago parla català, és nascut a l'Estagell i la llengua serà el seu salconduit.⁴

¹ La idea primigènia hauria estat una proposta del matemàtic espanyol José de Mendoza al comitè francès. (Elena Ortega - 1999, *François Arago y Mallorca*)

² Méchain, efectivament, començà l'allargament de la mesura del meridià des de Barcelona fins a les Balears. I morí de malària a 1804 mentre seguia la mesura a Castelló.

³ El místic és un tipus de vaixell de l'època, no gaire gran i bo de dirigir.

⁴ És el propi Arago, a les seves memòries, qui conta aquest episodi. Diu que ell mateix els va encoratjar a seguir per amunt mentre baixaven per cercar refugi, en connivència amb les autoritats mallorquines, a la presó del castell de Bellver.

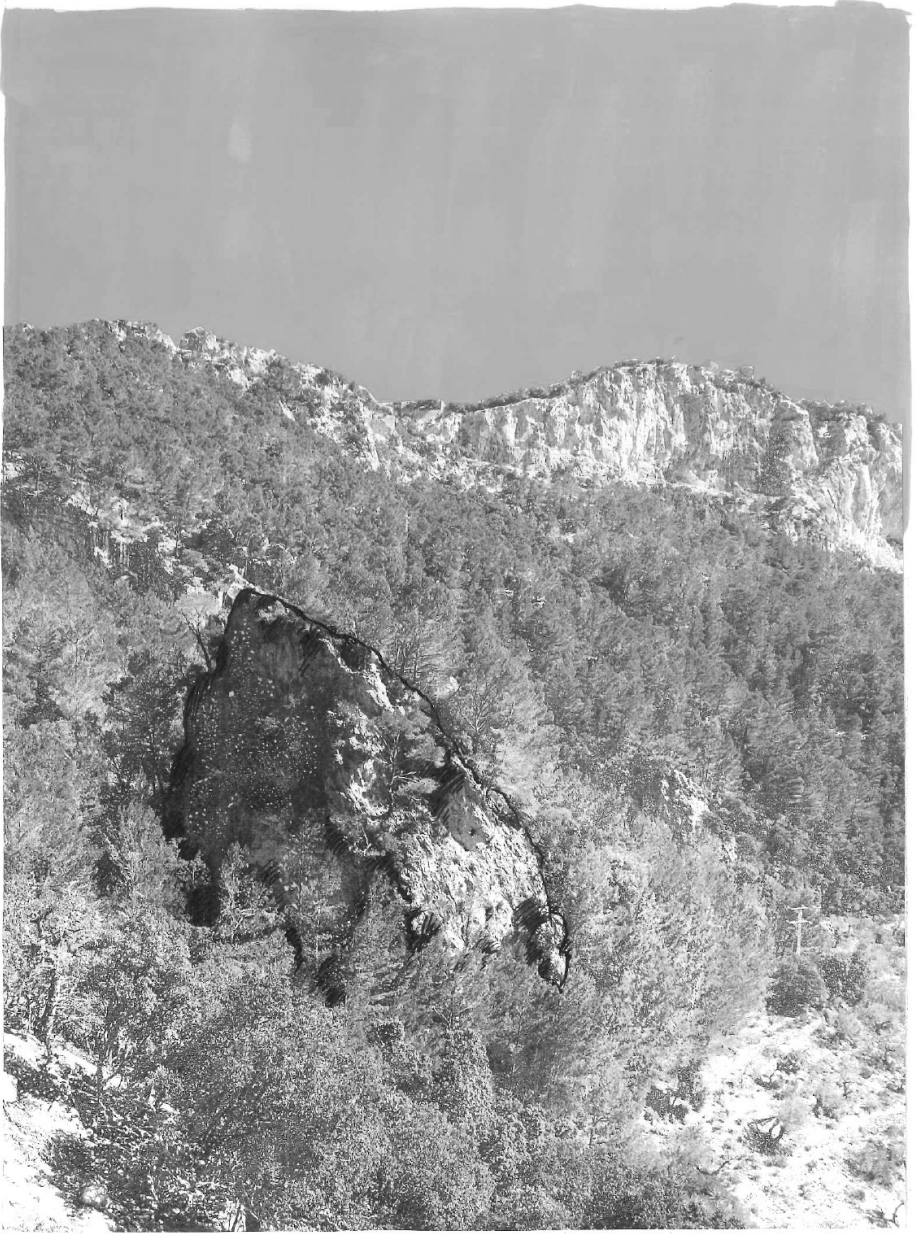
Castell d'Alaró, nit de Sant Joan de 1908 (100 anys després)

Avui fan festa Joan Alcover i Joan Rosselló de Son Fortesa. Els dos han pujat al castell d'Alaró (juntament amb Frederic Mistral, Llorenç Riber i molta d'altra gent) per ser l'espurna¹ que encendrà els focs de la nit de Sant Joan a Mallorca. Alcover és el pare espiritual de la festa, Rosselló, l'impulsor d'aquests focs a l'illa. Tots dos són al replà del castell passat el Constipador, mirant a nord. Recorden l'encesa del l'any passat dalt del puig Major, que va ser vista des de Catalunya i que ens va agermanar per primer pic en aquesta festa. Enguany serà gros. Quan ells hagin encès, encendran també al Galatzó, al Teix, al puig Major i, a Alaró mateix, a Son Guitard, al Picó Gros, als Costers de Son Fortesa i a Son Penyaflor.¹

Ja dalt de tot, des del mirador de s'Orengar, veuen pujar les boires embuixades que es congrien part damunt s'Olivaret, entre la mola del castell i s'Alcadena. Llavors fan broma i comenten que el canonge Alcover, en Jordi des Racó, els contaria gustós la rondalla de les bruixes i els jutipiris. Només fa dos anys que va presidir a Barcelona el I Congrés Internacional de la Llengua Catalana. I en feia vint que s'havia publicat el poema Canigó. De llavors ençà la feina de País s'ha intensificat notablement. I si fa cent anys els savis francesos havien aconseguit normalitzar la mesura de totes les coses en el metre patró, ara els capparets de la llengua feien hora per llegua per trobar un estàndard modern i de consens. Els quedava encara molt de camí per recórrer.

¹Clucada d'ull al poema homònim de Joan Alcover. Aquesta composició obtingué l'accèssit a l'Englantina d'Or als Jocs Florals de Barcelona de 1908

²La base de tota aquesta informació és l'article de Joan Riera "Se celebrà a Alaró la festa de la llum" publicat al *Círculo de Estudios Alaró*, núm.55, desembre de 1980.

Mallorca, 7 de gener de 2017

Les calmes de gener són a punt de finir. Enguany han començat ben prest, part davant Nadal, i s'han allargat durant quinze dies. El jorn és encara benèvol i la mar està en calma quan una baldor de gent es dirigeix de forma pacífica cap a totes les torres i talaies de Mallorca. Van armats amb mòbils, whatsapp, facebook, correu electrònic, pots de fum i bengales.

Alguns, com els de la torre dels Falcons, o del cap Enderrocat, o de la torre Picada, hi arribaran amb cotxe, a peu pla. Altres, després d'una agradable passejada com és el cas del castellet de sa punta de n'Amer, el cap Blanc o cala Figuera. Uns altres s'hauran de calçar botes per pujar a la talaia d'Alcúdia, a la torre des Matzots o la talaia Moreia. I els més valents faran cap a la torre de na Seca o s'enfilaran pels feréstecs penya-segats de la torre de Lluc.

Per primera vegada en moltes centúries, tots els castells de Mallorca faran part en la mateixa acció. El castell de Bellver, el castell d'Alaró, el castell del Rei, el castell de Capdepera, el castell de Santueri i el castell de Cabrera.

Dones, nins, nines, homes, padrines i padrins; nascuts a Mallorca i de fora Mallorca. Quan arribi el vespre, tots portaran a la mà, als ulls i al cor el foc solidari que ha d'encendre consciències i desvetllar entabanaments institucionals.¹

¹Es fa referència aquí a la recreació històrica realitzada aquest dia pel poble mallorquí amb el lema *Talaies de Mallorca: Torres de defensa pels Drets Humans* i que reclamava l'acollida immediata dels refugiats de les mediterrània.

Epíleg

De la mà del foc hem fet un viatge de més de 5000 anys i de quasi 2000 km per les terres on la gent, quan surt de casa, diu bon dia.¹ Hem vist atacar per sobreviure, morir per defensar la tribu, destruir per por, per ambició o per necessitat, arriscar la vida en pro de la ciència i, a la llum del solstici, ens hem agermanat amb tots aquells amb qui ens volem entendre. No hi ha terra sense història, ni història sense llengua. No som propietaris de la terra que ens sustenta com no ho som ni tan sols de la llengua que ens uneix. Desconfiau emperò d'aquells que ens diuen que crearan riquesa, la seva riquesa a costa de la terra que els acull. Desconfiau d'aquells que ens diuen que la llengua no és important, però ens ho diuen sempre en una llengua que no és la nostra. Desconfiau d'aquells que decideixen per nosaltres i legislen perquè nosaltres no puguem decidir. Desconfiau d'aquells que diuen que el primer és la seguretat mentre amollen la mà d'aquells que tenen el cos xop. Confiau llavors en tots els altres que fent país, certament un petit país, fan també humanitat.

¹Aquesta manera de referir-se a les terres de parla catalana és un manlleu de les Proves Cangur de matemàtiques que abracen, cada any, aquests territoris.

ho organitza:

**Ajuntament
d'Alaró**

Regidoria de Cultura,
Igualtat i Cooperació

casal SonTugores

hi col·labora:

Castell d'Alaró
FUNDACIÓ

ASSOCIACIÓ
VOLUNTARIS
DEL CASTELL
D'ALARÓ

SERRA DE **TRAMUNTANA** MALLORCA
PATRIMONI MUNDIAL

ÒMNIUM
LENGUA CULTURA PAIS